

УДК 75.071.1(477)«19»Барінова-Кулеба
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/37-3-4>

Роман ПЕТРУК,
orcid.org/0000-0001-6221-7916
заслужений діяч мистецтв України,
доцент кафедри монументально-декоративного і сакрального мистецтва
Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука
(Київ, Україна) artromanpetruk@gmail.com

ПАСТОРАЛЬНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ВІРИ БАРИНОВОЇ-КУЛЕБИ

Стаття присвячена темі пасторалі – одній із магістральних у творчості української мисткині, академіка НАМ України (2017), народного художника України (2009), кавалера ордена княгині Ольги III ступеня (2008), професорки кафедри живопису і композиції (1995) Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (НАОМА) Віри Іванівни Баринової-Кулеби.

Варто зауважити, що художниця родом із села, де з дитячих років мала змогу спостерігати за життям людей у сільській місцевості, що згодом відобразилося у її творчості та стало вагомим сторінкою в образотворчому мистецтві України.

Для загального розуміння творчості мисткині важливим є аналітичний підхід для дослідження полістилізму авторського доробку, що сформувався внаслідок багаторічної плідної праці на ниві українського образотворчого мистецтва.

У статті розглянуто вплив сакрального й народного мистецтва на формування її авторського стилю. На особливу увагу заслуговують створені художницею образи на основі використання елементів сільського побуту, анімалістичних сюжетів, традицій, фольклору та інших народних джерел.

Простежено історію виникнення поняття метажанру пасторалі в образотворчому мистецтві. Наведено приклади зі світового й українського мистецтва, розглянуто передумови появи цієї теми у творчості В. Баринової-Кулеби.

Розкрито особливості символіки пасторальних мотивів у творах художниці, описано значення таких символів у культурах інших народів. Виявлено звернення мисткині до традицій і символіки українського писанкарства.

Матеріал статті є важливою джерельною базою для осягнення стильового та тематичного діапазону творчості В. Баринової-Кулеби, історичного контексту становлення мисткині й апробації нею досвіду сакрального та народного мистецтва. Отримані результати можуть бути використані у процесі формування комплексної оцінки творчості художниці під час написання монографії, присвяченої особистості мисткині-педагога, а також для розуміння історії й особливостей українського образотворчого мистецтва кінця XX – початку XXI ст.

Ключові слова: пастораль, образотворче мистецтво, художниця, творчість, композиція, стилістичні особливості, Віра Барінова-Кулеба.

Roman PETRUK,
orcid.org/0000-0001-6221-7916
Honoured Art Worker of Ukraine,
Associate Professor at the Monumental-Decorative and Sacral Arts
Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative Applied Arts and Design
(Kyiv, Ukraine) artromanpetruk@gmail.com

PASTORAL MOTIFS IN THE CREATIVE WORK OF VIRA BARYNOVA-KULEBA

The subject of the article is the pastoral, which is one of the main parts in the creative work of Vira Ivanivna Barynova-Kuleba. She is a Ukrainian artist, the academician of the National Academy of Arts of Ukraine (2017), the People's Artist of Ukraine (2009), the holder of the Third Class Order of Princess Olga (2008), the professor in the Department of Painting and Composition (1995) within the National Academy of Fine Arts and Architecture (NAFAA).

Worth mentioning is the fact that the painteress is originally from the rural area. There she could observe the daily lives of the population; this experience had influenced her later creative work and then became a substantial part of the Ukrainian visual art.

An analytic approach to the research of the authorial works is important for understanding the creative work of the painteress. The continuous fruitful activity in the field of the Ukrainian visual art has formed said creative work.

The article studies the influence of the sacral and folk art on the formation of the painteress' authorial style. The reader should pay close attention to the images created by the artist. She bases the images on the elements of the rural everyday life, animalistic motives, traditions, folklore and other folk sources.

The article traces the creation of the meta-genre term of the pastoral in the visual art. We can see the examples from the worldwide and Ukrainian art and examine the prerequisites for the appearance of the said subject in the creative works by V. Barynova-Kuleba.

The article reveals the peculiarities of the pastoral motifs symbolism in the works by the paintress, it depicts the significance of such symbols in different cultures. The research describes how the artist turns to the traditions and the symbolism of the Ukrainian pysanka (Easter egg) painting.

The subject of the article is an important source material to understand the stylistic and thematic range of the creative works by V. Barynova-Kuleba, the historic context of the development of the artist and her approbation of the sacral and folk art experience. We can apply the results through the formation of the complex evaluation of the creative work by the paintress during the writing of the monograph, dedicated to the personality of the artist-pedagogue. Additionally, we can use said results to comprehend the history and peculiarities of Ukrainian visual art from the end of the XX century until the beginning of the XXI century.

Key words: *pastoral, visual art, paintress, creative work, composition, stylistic peculiarities, Vira Barynova-Kuleba.*

Постановка проблеми. Творчий доробок Віри Іванівни Барінової-Кулеби (нар. 1938) відомий в Україні та світі. У її творах органічно поєднані кращі надбання українського образотворчого мистецтва, зведені воедино риси фольклорно-етнографічних мотивів, оспівано поетику села.

Творчість художниці, котра народилася в селі на Полтавщині й досконало знає увесь його побут, – це десятки циклів різноматичних картин, де важливе місце належить темі української пасторалі, що потребує окремого дослідження.

Аналіз досліджень. Саме творчості та педагогіці В. Барінової-Кулеби присвячено низку публікацій у різноманітних виданнях. Переважно це візії провідних митців і діячів культури, які унаочнюють творче становлення й біографію мисткині (Бараневич, 2008: 397–401; Давиденко, 2008: 12–13; Поліщук, 2017: 46–48). Джерельною базою стали автобіографічні есеї мисткині, її спогади, а саме: «Автопортрет з уяви» (Барінова-Кулеба, 2013: 190–192), «На хуторі залишились садки з хрестами» (Барінова-Кулеба, 2008: 67), «Спогади про... майбутнє» (Кулеба-Барінова, 2012: 72), «Рефлексії душі» (Барінова-Кулеба, 2006: 47–51), «Так думається мені» (Барінова-Кулеба, 2008: 120–121), «А час збігає» (Барінова-Кулеба, [200-]); наукові праці «Тема материнства у творчості В. І. Барінової-Кулеби» (Денисюк, Поліщук, 2019: 39–47), «Творча й педагогічна іпостасі професора В. І. Барінової-Кулеби» (Петрук, 2020: 10–19). Проте під час написання цієї наукової розвідки найважливішими джерелами слід вважати інтерв'ю з В. Баріновою-Кулебою, записане автором статті, а також каталоги виставкових проєктів, де експонувалися твори мисткині (історична бієнале «Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників», всеукраїнські виставки НСХУ).

Мета статті. Досліджуючи творчі надбання професорки В. Барінової-Кулеби, науковці передусім звертаються до теми материнства, образу жінки, родини, авторського феномена «Автопор-

трета з уяви», тому метою нашої статті є акцентування уваги на пасторальних мотивах творчого надбання художниці, на прикладі окремих творів на тему села, їх аналіз у контексті образотворчого мистецтва світу.

Виклад основного матеріалу. Творчий шлях української художниці й педагога Віри Барінової-Кулеби розпочався на Полтавщині. Біографічні довідки в офіційних джерелах повідомляють, що народилася мисткиня у с. Римарівка, проте, за її розповідями, це був хутір Мельникове-Кулебине. Про це мисткиня написала триптих «Ото ж було...» (2017, іл. 1), презентація якого відбулася у межах виставкового проєкту історичної бієнале «Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників». На центральній частині триптиху окремим текстуальним фрагментом виділено: «Ото ж було... 1940 р. Хутір Мельниково-Кулебино переселяли у село Римарівку, Гадяцького р-н, Полтавської обл. ближче до колгоспу. <...> Зруйнували церкву на іконах обдирали позолоту. <...> Моя баба спасла одну ікону, замотавши у мішок. Батько тяг із усім збіжжям гарбу. Мама несла Петруся і трьох курей. Я переляканого котика. Ікона як “Пам’ять”. Ото ж було... І тепер є». (Україна від Трипілля, 2018: 166–167).

Нерідко художниця використовує у своїх творах автобіографічні текстуальні повідомлення, що слугують за рівноправні елементи композиції та є доповненням візуального ряду, ключем до розуміння особистості мисткині, її хвилювань. Прикладом є триптих «Автопортрет» (1998, іл. 2), де художниця постає у двох іпостасях – дорослої мисткині, котра схилилася над палітрою з пензлем на одному фрагменті, та дитини в пелюшках між волами на іншому. На третьому ж полотні читаємо: «Автопортрет. Колись люди казали року тридцять восьмого дівчинку “піймали”, запеленали на воза поклали... Гей, гей... бицю погнали... Гей, гей, зверху сказали... Гей, гей... хутора не стало... Гей, гей... змалюю, що знаю...». Подібний прийом використовували народні майстри-приміти-

вісти, щоб вербально підсилити дію зображення, його також зустрічаємо у творах сучасних мистців П. Гончара, О. Мельника, М. Стороженка. Текст, що є складовою частиною загальної композиції, використовували майже в усіх зображеннях «Козака Мамає».

Перші уроки малювання отримала Віра Іванівна від мами. І донині дивується, звідки проста селянська жінка мала такі знання. Навіть сьогодні розповідає, як мати навчала її малювати, дивуючись, звідки витокі тої «неписаної» мудрості: «Наприклад, дерево. Якщо це яблуня чи груша, то треба взяти папірчик і зобразити плоди – яблуко і грушку, а тоді перевернути малюнок догори низом і побачимо ту форму, яку має саме дерево. Яблуні круглі й пишні, груші продовгуваті. Коли малюєш коня, то спочатку треба вигнути на малюнку спину – бо на нього сідають, курку ж треба

починати, окресливши форму яйця» (Інтерв'ю, 2020: 1). На генетичному рівні увібрала маленька Віра Кулеба мамину науку. Доречно зауважити, що в мистецькому середовищі доволі часто виникають суперечки, як правильно писати прізвище – Барінова-Кулеба чи Кулеба-Барінова, коли і сама мисткиня підписується по-різному. В інтерв'ю професорка зазначає, що: «У Київський державний художній інститут приїхала навчатися як Кулеба, а коли вийшла заміж, то стала Барінова і по-новому почала підписувати роботи. Так, на одній із виставок професор К. Трохименко (один з учителів Віри Іванівни) обурився, мовляв, хто така Барінова і чому вона пише живопис як Кулеба: “Не знаю я художниці Барінової!”. І наголосив, що обов'язково маю бути Кулеба. Після того і стала підписувати свої твори Барінова-Кулеба а чи Кулеба-Барінова, хоча за документами лише

Іл. 1. Віра Барінова-Кулеба. «Ото ж було...». 2017. Полотно, олія. 80×190 см

Іл. 2. Віра Барінова-Кулеба. «Автопортрет». 1998. Полотно, олія. 172×102 см

Барінова. І так, і так правильно» (Інтерв'ю, 2020: 2).

Розглядаючи твори Барінової-Кулеби за хронологією, можемо виявити певні особливості, зокрема до початку 1990-х рр. мисткиня пише великі класичні полотна, побудовані на засадах академічної школи, здобутої за час навчання (1959–1965) у стінах Київського державного художнього інституту (КДХІ); опосередковано спостерігається зв'язок із мальовидлами Рембрандта у картинах художниці «1941 (роки війни)» (1978–1980), «А мені сниться» (1985). До речі, перебуваючи під впливом творчості нідерландського художника, певний час їздила до музеїв, аналізувала техніку письма. У пізніших творах простежується вплив іконних зображень на стиль мисткині, починаються експерименти з кольором, стильовими та технічними прийомами сакрального мистецтва, що виявлено на прикладі картин «Моя мама і брат» (1989), «Сузір'я бика» (1989), «Батько і стебельце» (1992), «Сину, це твоя земля» (1999), «Батько» (2001).

На початку ХХІ століття створені нею образи стають більш площинними, узагальненими, із крупними масами кольорних плям, рисунок означений введенням пластичної лінії-контур, що бачимо в роботах «Запрошення» (2001), «Нічого кращого немає» (2003), «Радість в танцях» (2006), «На Сорочинському ярмарку» (2007) (Денисюк, Поліщук, 2019: 39–47). Здебільшого у цей період також з'являються стилізовані сюжети про дитинство, материнство, родину, історичні події, які часто на полотні своєрідно обрамлені художницею у вигляді клаптика пергаменту («Щаслива сім'я», 2007–2008; «Романе, намалюй нас!», 2019, іл. 3).

Віра Іванівна постійно перебуває в активному творчому процесі, пошуку нових виражальних засобів авторського мистецького вислову. Експериментує із ґрунтами, фактурою полотна і властивостями матеріалів, кольорними варіаціями, але не полишає живописних студій «із натури» (так з'являються нові портрети та натюрморти). У творчих циклах картин мисткині початку ХХІ ст. чільне місце відведене зображенню сцен із селянського життя – українських пасторалей.

Пастораль (лат. *pastorales* – пастиший) – метажанр у літературі, театрі, балеті, музиці й образотворчому мистецтві ХІV–ХVІІІ ст., що характеризується зображенням ідилії життя пастухів, де дійство часто відбувається на лоні природи. Виникли пасторалі внаслідок поєднання схожих за змістовим наповненням жанрів – провансу та фольку. Йдеться про зображення зустрічі на тлі природи головних героїв – лицаря та пастушки, вподобаної ним. Він галантно піклується про неї, а сама сільська пані піддається його бажанням чи відхиляє кавалера (Лексикон, 2001: 401).

Подібні за суттю жанри (на основі синтезу лірики та провансу) виникають і стверджуються в Англії, Італії, Каталонії, Німеччині, Франції в ХІ–ХІV ст., з домінантою національного, «етнічного» забарвлення залежно від регіону. З ХVІ ст. пасторальні мистці, зображуючи ідеалізоване буття пастухів і пастушок, протиставляли безтурботне сільське життя міському, сповненому соціальних суперечностей (Лексикон, 2001: 401). Так, з історії світового мистецтва відомі твори знаних митців Тиціана та Джорджоне, Н. Пуссена («В Аркадії», 1638), Рембрандта («Саксія ван Ейленбурх в образі Флори», 1634), А. Ватто («Пасторальний

Іл. 3. Віра Барінова-Кулеба. «Романе, намалюй нас!». 2019. Полотно, авторська техніка. 25×45 см

концерт», 1720), Ф. Буше («Літня пастораль», 1749), Жана-Оноре Фрагонара («У пшениці», 1790), які переконливо вивершували ідилію утопії гармонії та щастя.

В українському образотворчому мистецтві показовими для цієї теми є твори М. Бондаревського («Українська дівчинка з гусьми», 1892), І. Їжакевича («Тарас-пастух», 1935), М. Пимоненка («Ідилія», 1908).

Віра Барінова-Кулеба пропонує власні стилістичні вирішення, наближені до народного малярства. Здебільшого це полотна невеликого розміру, декоративно-площинно узагальнені, іконописні, написані з використанням лінії-контуру. Інколи мисткиня використовує краплення золотом або ж золоте тло. Найбільш відомим циклом із безліччю варіацій є «Не цілуй мене, козаче, бо гуси побачать...» (чи «Не цілуй мене, Іванку»). Нерідко мисткиня звертається до прийому житійної ікони, коли в центрі головний сюжет, а навколо – дрібні сцени, що передували йому.

Серед пасторальних мотивів, де змальовано тему любові, вирізняються твори «Мої батьки» (2006), «Сідай, дівчино, на мого коня» (2009), «Вези ж мене, коню, до рідного дому!» (2010), «Запрошення» (2019), «Чоловіче, пора з гусьми додому» (2020, іл. 4). Сюжети сповнені любові, трепету, делікатних взаємин двох головних героїв.

Особливу увагу варто звернути на використання художницею у її творах образу гусей. Гуси здавна є символом любові, вірності, свободи. У Стародавньому Єгипті їх вважали саме тими птахами, що відклали яйце, з якого виникло Сонце. Цих птахів також називали посланцями богів. Гусак став емблемою фараонів, котрі, за віруваннями древніх єгиптян, були втіленням Сонця. При інтронізації нового фараона жреці випускали чотирьох гусей як вісників на чотири сторони світу. У кельтській традиції сонячний символізм гусей ототожнювали із символізмом лебедів. У Стародавньому Римі образ гусей споріднювали з богом війни Марсом, а після відомого випадку у 390 році до н. е., коли оклики священних гусей із храму Юнони сповістили захисників Капітолію про напад галлів, стали тріумфальною емблемою пильності (Гусь (символ), 2008–2021).

В образотворчому мистецтві пластична конструкція птаха дозволяє, змальовуючи його в різних ракурсах, надавати композиціям особливої динаміки, непередбачуваних ритмів. Під час навчання у Харківському художньому училищі, КДХІ, художниця робила багато анімалістичних начерків, ставлячи за мету вловити рух тварини чи птаха, що стало у пригоді при написанні майбутніх робіт. На картині Баринової-Кулеби «Люблю гусей» (2020, іл. 5) під копицею сіна зображений

Іл. 4. Віра Барінова-Кулеба. «Чоловіче, пора з гусьми додому». 2020. Полотно, олія. 46×46 см

пастушок, який трепетно обіймає птаха. Навколо сплітаються шії інших гусей, вони то витягуються паралельно до землі, то підносяться у вечорове небо. Копиці обрамлені трикутними ритмами ліній, що створює атмосферу затишку. На копицю сперта драбина, яка є символом шляху до неба (за давніми віруваннями, душа по драбині легше здійметься до неба); також біблійне значення сходів до неба, якими янголи спускалися й піднімалися (Жайворонок, 2006: 199). На голові пастушка солом'яний бриль, котрий художниця ототожнює з німбом у святих і часто використовує у таких своїх пасторальних творах, як «Пастушок» (графіка, 2010), «Мій батько у полі» (2010), «Бандурист з конем» (2010) та багатьох інших. Німбом називають сяйво навколо голови святого. У православній традиції ікономалювання німб у формі круглого диска, а в католицькій це здебільшого променисте світіння. Давні греки та римляни малювали сяйво навколо голови бога Сонця Аполлона як його емблему слави. Зображення німбу навколо голів обожнених імператорів символізувало їхню суверенність. За словами св. Августина, німб – прерогатива слави (Українська мала, 1962: 1144). Барінова-Кулеба, використовуючи символ солом'яного бриля-німба, наближеного зображенням до православної традиції, обожествляє святу працю селянина.

Малюючи пасторальні мотиви, Віра Іванівна художнім трактуванням (поєднанням ліній

й колірної плями) та використанням символіки наближається до традицій писанкарства. Використовує безконечники – символи вічного життя, грабельки – єднання земного і небесного, солярні знаки. Згадає мисткиня діалог із мамою щодо образу граблів: «Граблі – це символ очищення. Щоб можна було все погане з душі повигрібати. – А куди ж його, мамо, діти? – В землю не можна, бо по ній люди ходять, в повітря теж ні, бо ним дихають, а тільки туди, звідки прийшло» (Інтерв'ю, 2020: 3).

Особлива роль у картинах Барінової-Кулеби на досліджувану тему відведена зображенню національних костюмів, використанню елементів вишивки, що додає творам означально українського шарму.

Висновки. Дослідження творчості Віри Барінової-Кулеби дає змогу говорити про широту тематичного кругозору відомої художниці, що підводить до виокремлення пасторальних мотивів на прикладі окремих творів.

Матеріали нашого дослідження є важливими в осягненні тематики, що хвилює професорку, можуть бути використані мистецтвознавцями під час створення монографії про творчість видатної мисткині Віри Барінової-Кулеби, а також у процесі дослідження і вивчення українського образотворчого мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Іл. 5. Віра Барінова-Кулеба. «Люблю гусей». 2020. Полотно, олія. 39×43 см

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бараневич Л. Доля повела її мистецькими шляхами. (До дня народження В. І. Баринової-Кулеби). *Українська академія мистецтва*. 2008. Вип. 15. С. 397–401.
2. Барінова-Кулеба В. І. А час збігає... / особ. архів В. І. Баринової-Кулеби. [200-].
3. Барінова-Кулеба В. І. *Малярство* : каталог. Київ, 2011.
4. Барінова-Кулеба В. І. На хуторі залишилися садки з хрестами. *Віче*. 2008. № 21 (234). С. 67.
5. Барінова-Кулеба В. Пам'ять. *Українська академія мистецтва*. 2004. Вип. 11. С. 133–144.
6. Барінова-Кулеба В. Так думається мені (монолог мисткині). *Образотворче мистецтво*. 2008. № 1. С. 120–121.
7. Гусь (символ). *Мегаэнциклопедия Кирилла и Мефодия*. 2008–2021. URL: [https://megabook.ru/article/%D0%93%D1%83%D1%81%D1%8C%20\(%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B2%D0%BE%D0%BB](https://megabook.ru/article/%D0%93%D1%83%D1%81%D1%8C%20(%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B2%D0%BE%D0%BB) (дата звернення: 15.11.2020).
8. Давиденко В. Зберегла колыску. *Слово Просвіти*. 2008. № 37 (489). С. 12–13.
9. Денисюк О., Поліщук А. Тема материнства у творчості В. І. Баринової-Кулеби. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 26. Т. 1. С. 39–47.
10. Жайворонко В. В. *Знаки української етнокультури* : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. С. 199.
11. Інтерв'ю Романа Петрука з Вірою Бариновою-Кулебою 24 жовт., 2020 р. / особ. архів автора. 2020. С. 1–3.
12. Кулеба-Барінова В. Спогади про... майбутнє. *Віче*. 2012. № 15–16. С. 72.
13. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства* / гол. ред. А. Волков. Чернівці : Золоті литаври. 2001. С. 401.
14. Петрук Р. Творча й педагогічна іпостасі професора В. І. Баринової-Кулеби. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 34. Т. 4. С. 10–19.
15. Поліщук А. Віра Барінова-Кулеба: сучасність через традиції. *Образотворче мистецтво*. 2017. № 4. С. 46–48.
16. Поліщук А. Жіночий образ у творчості В. І. Баринової-Кулеби : дипломна робота : рукопис / НАОМА. Київ, 2017.
17. Україна від Трипілля до сьогодні в образах сучасних художників : каталог / НСХУ. Київ, 2018. С. 166–167.
18. *Українська мала енциклопедія* : у 8 т., 16 кн. / Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1962. Т. 5, кн. 9. С. 1144.

REFERENCES

1. Baranevych L. Dolia povela yii mystetskyymi shliakhamy. (Do dnia narodzhennia V. I. Barynovoi-Kuleby) [Fate led her in artistic ways (Dedicated to the birthday of V. I. Barynova-Kuleba)]. *Ukrainska akademiia mystetstva – Ukrainian Academy of Arts*, 2008, 15, 397–401 [in Ukrainian].
2. Barynova-Kuleba V. I. A Chas zbihaye... : [osob. Arkhiv V. I. Barynovoi-Kuleby] [And yet the time goes by... : [personal archive of the V. I. Barynova-Kuleba]], [200-] [in Ukrainian].
3. Barynova-Kuleba V. I. *Malyarstvo*: kataloh [Painting: catalogue]. Kyiv – Kyiv, 2011 [in Ukrainian].
4. Barynova-Kuleba V. I. (2004). “Na khutori zalyshylys sadky z khrestamy” [On the hamlet remained gardens with crosses] *Viche – Veche*, 21, 67 [in Ukrainian].
5. Barynova-Kuleba V. Pamyat [Memory]. *Ukrayinska akademiya mystetstva. – Ukrainian Art Academy*. 2004, 11, 133–144 [in Ukrainian].
6. Barynova-Kuleba V. Tak dumaietsia meni (monoloh mystkyni) [That’s what I think] (monologue of the artist). *Obrazotvorche mystetstvo – Fine art*, 2008, 1, 120–121 [in Ukrainian].
7. Guss (simvol). *Mehaencyklopediya Kirilla i Mefodiya* [Goose (symbol) *Mega-encyclopedia of Kirill and Mefodiy*]. 2008–2020. URL: [https://megabook.ru/article/%D0%93%D1%83%D1%81%D1%8C%20\(%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B2%D0%BE%D0%BB](https://megabook.ru/article/%D0%93%D1%83%D1%81%D1%8C%20(%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B2%D0%BE%D0%BB)) (visited on 15.11.2020) [in Russian].
8. Davydenko V. Zberehla kolysku [Kept the cradle]. *Slovo prosvity – The word of enlightenment*, 37, 2008, 12–13 [in Ukrainian].
9. Denysiuk O. Polischuk A. Tema materynstva u tvorchosti V. I. Barynovoi-Kuleby. [The subject of maternity in the works by V. I. Barynova-Kuleba] *Aktualni pytannya humanitarnykh nauk – Humanities science current issues*, 2019. Issue 26, t. 1, 39–47 [in Ukrainian].
10. Zhaivoronok V. V. Znaky ukrayinskoyi etnokultury: slovnyk-dovidnk [The signs of the Ukrainian ethnic culture: dictionary-reference book]. Kyiv – Kyiv: Dovira – *Dovira*, 2006, 199 [in Ukrainian].
11. Interviyu Romana Petruka z Viroyu Barynovoyu-Kuleboyu 24 zhovt., 2020 r. [An interview by Roman Petruk with Vira Barynova-Kuleba on October 24th, 2020].: [osob. arkhiv avtora] – [a personal archive of the author]. 2020, 1–3 [in Ukrainian].
12. Kuleba-Barynova V. Spohady pro... maibutnie [Memories of... the future]. *Viche – Veche*, 2012, 16, 72 [in Ukrainian].
13. *Leksykon zahalnoho ta porivnalnoho movoznavstava* [The lexicon of the general and comparative literature study] / holova red. A. Volkov / Chief Editor A. Volkov. Chernivtsi – *Chernivtsi*: Zoloti lytavry – *Golden timpani*, 2001, 401 [in Ukrainian].
14. Petruk R. Tvorchia yi pedahohichna ipostasi profesora V. I. Barynovoyi-Kuleby [Creative and pedagogical image of the professor V. I. Barynova-Kuleba]. *Aktualni pytannya humanitarnykh nauk – Humanities science current issues*, 2020. Issue 34, t. 4, 10–19 [in Ukrainian].

-
15. Polischuk A. Vira Barynova-Kuleba: suchasnist cherez tradytsiy. [Vira Barynova-Kuleba: modern through traditions]. *Obrazotvorche mystetstvo – Fine arts*. 2017, 4, 46–48 [in Ukrainian].
 16. Polischuk A. Zhinochyi obraz u tvorchosti V. I. Barynovoi-Kuleby: dyplomna robota: [rukopys]. [Feminine image in the works of V. I. Barynova-Kuleba: project work [manuscript]]. NAOMA – *NAFAA*. Kyiv – Kyiv, 2017 [in Ukrainian].
 17. Ukrayina vid Trypilya do syohodennya v obrazah suchasnykh khudozhnykiv [Ukraine from Trypilya period until today in the images of the modern artists]: kataloh – *catalogue*/NSHU – *NAAU*. Kyiv – Kyiv, 2018, 166–167 [in Ukrainian].
 18. Ukrayinska mala entsyklopediya [Ukrainian small encyclopedia]: [u 8 t., 16 kn] – [consists of 8 tomes, 16 books] / Ye. Onatskiy – Y. Onatskiy. Buenos-Aires – Buenos Aires, 1962, t. 5, b. 9, 1144 [in Ukrainian].